

BİR GEÇİŞ KRİZİ OLARAK BOŞANMA

Yeşim Korkut*

Ö Z

Boşanma doğrudan bir 'Aile Patolojisini' mi göstermektedir yoksa ailenin önündeki çeşitli gelişimsel aşamalarla başa çıkmakta zorlandığı, bir *geçiş krizi* midir ? Bilindiği üzere boşanma ile ilgili çalışmalar, bu tür bakış ayrımlarına bağlı olarak boşanmanın psiko-sosyal etkileri hakkında çelişkili sonuçlar verebilmektedir. Bu makalede literatürdeki çelişkilerin ardındaki yöntemsel sorunlara değinilmekte ve Boşanma olgusuna, yaşam döngüsü içerisinde artık neredeyse 'normatif' olmaya başlayan, pek çok ailenin ya da çiftin içinden geçmekte olduğu bir geçiş krizi olarak yaklaşmaktadır.

Boşanmanın kendi içerisinde izlediği bir döngü vardır. Bu döngünün ilk adımında duygusal gerilim yükselir, bireyler karar aşamasına yaklaşır. Daha sonra, 'kendiliğin' evlilikten ayrılması ve duygusal boşanma başlar. Hukuksal aşamanın çok sonralarına dek sürebilen bir yas süreci açığa çıkar. İncinmeler, kırgınlıklar devreye girmiştir. Her bir aile üyesi için umutlar, beklentiler, günlük yaşamın yeni detayları, ilişkilerin sınırları ve bunun gibi pek çok unsur yeniden tanımlanmak zorundadır. Makalede aile sisteminin bu yeni döngüye ve sonrasına uyum süreci sistemik kavramlar çerçevesinde gözden geçirilmekte ve ailenin kendisini yeniden düzenlenmesi ele alınmaktadır.

---

* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü Uygulamalı Psikoloji Anabilim Dalı

Divorce as a Transitional Crisis**A B S T R A C T**

Is divorce a source of major psychopathology or a transitional crisis that interferes with developmental needs and tasks ?.Depending highly on this main difference the results of various studies regarding the psycho-social impact of divorce on family members are contradictory. The main purpose of this article is to emphasize the methodological shortcomings behind these conflicting results and to look at divorce as a transitional crisis.

Divorce cycle, begins with increasing tension. The couple move toward divorce – decision. Approximately at the same time the period of emotional divorce and separating of ‘self’ from the marriage begin. Family is now, face to face with a mourning process. Hurts, anger, conflicts need to be worked out. All family members, must define their expectancies, details of daily life, and the borders in relationships.

The adjustment process of the Family system to this cycle will be the main point of the article and the readjustment process of Family will be covered from a systemic perspective.

Boşanma literatürünün önemli isimlerinden Amato (2000), bir makalesinde A.B.D de boşanma çalışmalarına hakim olan bir polemik konusundan bahsetmektedir. Amato bu konuda yazan ve araştıran kişilerin ya tutucu ve boşanmanın olumsuz etkilerini vurgulamak zorunda hisseden, ya da liberal bir görüşü temsil ederek konuya bakan iki uç noktadan birine yakın durduklarını, bunun da işimizi zorlaştırdığını ifade etmektedir. Ülkemizde durum nasıldır? Medya'da sıkça gördüğümüz 'aşırı' örneklerin yardımıyla, hatta bazı popüler- bilimsel çevrelerin de katkısıyla, boşanma sürecinin daha ziyade 'yıkım', bitiş ve geri dönüşümsüz kayıplarla ve bir duygusal sorunlar listesiyle abartılı biçimde bağdaştırıldığı bir tablo ile karşı karşıya gelindiğinden söz edilebilir. Bu 'olumsuz' etiketlemeler, sürecin bütünüyle kavranmasını engelleyebilmekte ve boşanma kararı alan kişileri çözümsüzlüğe itmekte; hatta onlarla çalışan ruh sağlığı alanı çalışanlarının sunacağı hizmetleri bile etkileyebilmektedir. Çünkü neticede hiç kimse kendisini çevreleyen dış-makro sistemlerden bağımsız değildir.

Boşanma ile ilgili demografik bilgiler, tüm dünya da oranların hızla arttığını (Amato, 2000) A.B.D de ilk evliliklerin, % 45 inin boşanma ile bittiğini göstermektedir (Lamb, 1997). Türkiye 'de bu oranlar, genelde, oldukça düşüktür. 1988 de.041 olan oran 1998 de.051 e kadar ancak yükselmiştir (Boşanma İstatistikleri, 1998).

Boşanmış ailelerle yapılan araştırmalar,asında *yeni bir ilgi alanına* işaret etmemektedir. Boşanma 1950 lerin sonlarından itibaren, özellikle 1980 ve 90 larda çok popüler bir konu idi. Ancak o dönemlerde tercih edilen 'karşılaştırmalı araştırma desenleri'nden elde edilen bulgular, sonuçları itibariyle tutarlılık göstermiyordu.Bu araştırma desenlerinde 'aile durumu'(family status) esas değişken olarak ele alınıyordu ve aile durumundaki 'sapma hallerinin', uyum sürecini mutlaka olumsuz etkileyeceği var sayılıyordu.

Seksenli yıllarda boşanma araştırmalarına dair eleştiriler, genelde klinik örneklemelerin kullanılmasına dikkat çekmekteydiler ve tercih edilen teknik terimlerin kendilerinin dağılmış aile, parçalanmış aile gibi belirli bir 'patolojiyi' ima ettiğini (Carter & Mc Goldrick, 2000) ortaya koymaktaydılar.

Doksanlı yıllarda yapılan çalışmaları incelediğimizde, artık aile statüsünün belirleyici değişken olmadığını görmekteyiz. Boşanmanın, boşanma sonrası uyum süreci ve aile içi süreçler ile bağlantılı olarak mutlaka patoloji ile sonuçlanmadığını (Hetherington, Cox, & Cox, 1979, Shybunko, 1989), hatta boşanmanın ilişkileri 'bitirmediğini', sadece bu ilişkilerin formunu değiştirdiğini öne süren Lamb (1997) gibi araştırmacılar dikkat çekmektedir. Boşanma deneyimi geçiren kişilerin homojen bir grup olarak ele alınmaması

gerektiği, yani bireylerin çok *farklı biçimlerde bu deneyimden geçebileceği* (Anderson & Sabatelli, 1999) anlaşılmıştır. *Aile içi süreçlerin* ve boşanmaya '*atfedilen anlamın*' fark yaratan önemi (Peterson, 1984) ön plana çıkmaya başlamaktadır.

Genelde, iyi eğitilmiş ve iyi kazanan kadınların dar gelirliler ve az eğitilmişlere oranla daha çok boşanma oranlarına sahip oldukları bilinmektedir; bunlar eğitim ve cinsiyetin boşanma üzerindeki etkileridir (Carter & Mc Goldrick, 2000). Yine, dinin (Katolisizmin ve Musevi dininin boşanmaya karşı oluşları gibi) ve etnik geçmişin de (Amerika'da siyahlar arasında boşanma daha fazladır) bir etkisi olduğu düşünülmektedir (Anderson & Sabatelli, 1999; Carter & Mc Goldrick, 2000). Yakın kişilerden alınan duygusal destek, boşanmayı takip eden stresli yaşam olayları, düşük gelir uyumu etkileyen diğer değişkenlerdir (Amato, 2000).

Klasik Aile Yaşam Döngüsü kaderimiz mi ?

Aile Yaşam Döngüsü deyince düşündüğümüz aşamalar, aslında bize daha alışıldık gelen (normatif) gelişim aşamalarını içeren, bir yolculuğu temsil ederler. Bu alışıldık yolculuk bebeklik ile başlar. Çocukluk ve ergenliği, 21-35 yaşlar arasında ilk yetişkinlik dönemi izler. Burada Genç yetişkinin evden bir şekilde mesafe almasıyla başladığı ikinci döngü, genellikle Evlilik ile yeni bir çiftin bir araya gelmesi üzerine dayalıdır. Sırasıyla küçük çocuklar dünyaya gelir ve çift rolüne, ebeveyn rolü eklenir. Sonra ergen olan çocuklarla, aile sınırlarını tekrar tanımlar. Gün gelir çocuklar evden ayrılır ve çift yalnız kalır. Büyük anne ve baba olurlar. Yaşamın sonu yaklaşır, eş ölümü, yalnızlık ve ölüme hazırlık temaları sıklıkla birbirini takip eder. Ve böylece bir döngü tamamlanır.

Ancak günümüzde endüstrileşmiş ya da hızla endüstrileşen toplumlarda, bireyler mutlaka bu döngüyü izleyecek biçimde bir yol tutturamayabilmektedirler. Aile sistemleri geniş sosyal, ekonomik, eğitimsel, politik ve dini sistemlerin bir parçası olduğundan dikey veya yatay düzlemde gerçekleşen sistemik değişimler insanın hayatının akışını değiştirebilmektedir. Savaş, göç gibi dış etkenler, yaşam döngüsünü fazlasıyla 'normal' akışının dışına çıkarabilmektedir. Klasik yaşam döngüsü, boşananların, yeniden evlenenlerin, mültecilerin, hiç evlenmemeyi seçenlerin, aynı cinsten olup ortak bir yaşamı paylaşanlar ve hatta bunu evlilik bağı ile güçlendirip çocuk evlat edinmek isteyenlerin yaşamını tarif etmeye yetmemektedir.

Boşanma Döngüsü : Bir Geçiş Krizi

Boşanma, çok boyutlu bir aile değişim sürecidir. Eskiden normatif değilken şimdilerde daha sık rastlandığı için normatif bir kriz olarak ele alınmaktadır. Boşanma, çiftler bir arada kalmanın getirdiği sorunlar, uyumsuzluklar ve çatışma nedeniyle tıkanıklarında, yıpranma sürecine bir son vermek istediklerinde gündeme alınan bir seçim olarak düşünülmektedir.

Boşanmada Evli oluş durumundan boşanmış oluşa doğru bir dizi 'geçişler' yaşanmaktadır. Geçişler, bildik bir şeylerin sona erdiği, ve bilinmediklerin başladığı dönüm noktalarıdır (Carter & Mc Goldrick, 2000). Bu geçişler ergenlik, orta yaş, yaşlılık gibi gelişimsel geçişler olabilirler. Bazı geçişler ise, böyle beklenen bir 'tek hat' üzerinde meydana gelmezler. Boşanma da böyle 'beklenmedik' bir geçiştir. Öngörülemeyen bu geçiş, belirsizlik ve değişim içeren pek çok faktör ile var olan dengeyi bozmaktadır. Boşanma, tam da bu yüzden en çok stres yaratan olaylardan biridir. Boşanmanın aslında önceden kestirilebilir bazı geçişleri içeren bir eski yapının çözülmesi süreci olduğunu ve yapılmış geçişlerle yeniden düzenlenmeye doğru gittiği bilmek ise, kişiler için krizin süresini ve yoğunluğunu azaltabilmektedir.

Geçmişte var olan bir yaşam tarzı sona ermektedir; üyeler bundan derinden etkilenecekler ve sınırları zorlanacaktır. Her bir kişi bu durumla başa çıkmak için 'baş çıkma stratejilerini harekete geçirecek' yani başa çıkmak için yollar araştıracaktır. Bu da her ailedeki uyum sürecinin doğasını belirleyecektir. Ailelerin 'farklı' kırılma noktaları vardır, bu yüzden boşanmaya dair tolerans seviyeleri de farklı olacaktır. Bu yüzden, üyelerin başa çıkma kapasitelerini zorlayan ölçüde stres varsa kriz durumundan söz edilecektir.

Boşanma süreci ile ne olmaktadır? Temelde ailelerde 'yapısal' bir değişim meydana gelmekte; ve ilişkiler hayli karmaşık bir 'yeniden tanımlanma' geçirmektedirler. Alt sistemlere dair ve günlük yaşama dair 'kurallar' sınırlar, roller, (çocuklar kiminle kalacak gibi) tekrar belirlenmektedir (Carter & Mc Goldrick, 2000 ; Anderson & Sabatelli 1999).

Hatırımımızda tutulması gereken nokta bu tür dönemlerde Aile üyelerinin kırılğan bir zeminde yürür gibi olduklarıdır. Ancak bu mutlaka *kırılmayı* getirmeyecektir. Hatta geçiş dönemleri paradoksal bir biçimde kişisel olarak gelişme şansını da içinde taşımaktadırlar. Dengenin bozulması hali değişimleri, kayıpları olduğu kadar, çeşitli kazanımları da (Amato, 2000; Kurdek, 1981) tetikleyebilmektedir.

Boşanma süreci ne zaman başlamaktadır?

Boşanma, sadece hukuki bağın çözülmesi olmayıp, şu boyutların her birinde gerçekleşmektedir :

1. Duygusal Boşanma
2. Hukuki boşanma
3. Ekonomik boşanma
4. Ebeveyn olarak boşanma
5. Sosyal boşanma (Hultsch & Deutsch, 1981).

Boşanma süreci, aslında hukuki olarak boşanma kararından çok daha önce başlamaktadır. Boşanmanın öncesinde bir 'kriz süreci' aslında yaşanmıştır, bireylerin arasındaki bağlar çözülmüş, ve ailenin kimliği parçalanmıştır.

Duygusal boşanma, 'kendiliğin ' evlilikten geri çekilmesidir (Carter & Mc Goldrick, 2000). Her bir eş, diğerine ve bu evliliğe yatırdığı umutları, hayalleri, planları, ve beklentileri geri çekmek zorundadır. Bu da kaybedilen için yas tutmayı ve açığa çıkacak olan incinmeler, öfkeler, suçlamalar, utançlar ile başa çıkmayı gerektirecektir. Pek çok kişi için evliliğin sonu, hayatlarının en travmatik yaşantısıdır. Buna paralel olarak, her zamanki verdiklerini aşan biçimlerde tepkiler gösterebilirler. Duyguların tekrar 'dengeye oturması' 1-3 yıl kadar bir süreyi gerektirebilmektedir.

Hukuki boşanma, sistemin ayrıştığı önemli bir kriz noktasıdır ve diğer tüm aşamalarla bağlantılıdır. Mal ayrımını gerektirecek olan ekonomik boşanma; çocuklarla ilgili düzenlenmeleri içeren ebeveyn olarak boşanma ve bir çift olarak sahip oldukları arkadaş-akraba ilişkilerinin ve rollerinin çözümlenmesini içeren sosyal boşanma gibi.

Boşanma içinde hangi 'geçiş aşamalarını' barındırır ?

Boşanma sürecindeki üç temel geçişi Anderson ve Sabatelli (1999) şöyle tanımlamaktadırlar :

- 1-Bireysel bilişsel farkındalık
- 2-Ailenin meta farkındalığı (metacognition)
- 3-Sistemik ayrışma' dır.

Bireysel Farkındalık, aslında karar aşaması olarak düşünülebilir. Bir evliliğe son verme kararı, evlenme kararından çok daha zordur. Belirsiz gelecek, acı veren kayıplar geçişi zorlaştırır. Boşanmaya birlikte karar veriş nadirdir. Genellikle, aralarından birinde küçük, tarifi zor bir rahatsızlık başlamıştır. Yıllarca tahammül edilen davranışlar artık kızgınlık yaratmaktadır, bazı eski alışkanlıklar artık sabırla karşılanmamaktadır. Bir erozyon başlamıştır. Rahatsız olan taraf, girişimi büyük ölçüde başlatacak olandır; diğer taraf ise nispeten bunu beklemeyendir. Süreç başladığında bu iki tarafın boşanmaya verdikleri tepkiler farklı olabilecektir. Süreci başlatan taraf daha hazırdır; çünkü onun için yas süreci başlamıştır. Diğer taraf içinse bu duruma inanmamak, inkar, öfke patlamaları ve sonra ise derin üzüntü gelecektir. Güçler bu noktada eşit değildir, terk edilen daha hassas olacaktır.

İkinci aşama *açıklama*'dır. Bir tarafın diğerine ayrılma isteğini açıklaması ile başlar ve zor ama belirleyici bir adımdır. Bazı çiftler için bunu dile getirmek, tekrar herşeyi gözden geçirmek için bir fırsat sunabilir, bazıları içinse ayrılık ve boşanmaya doğru net bir adım atmak anlamına gelir. Kararı işiten taraf hazır değilse, reddedilme teması ile boğuşmaktadır ve olup bitene bir anlam vermeye çalışmaktadır. Genelde bu aşamada, terk eden suçlu, terk edilen kızgın hissetmektedir. Nadiren simetri vardır.

Üçüncü aşama *Sistemik ayrılma* yani çekirdek ailenin çözülmesidir. Çoğu kişi için en ağır kriz noktasıdır; bir çözülme dönemidir. Eğer ayrılık birdenbire gelişmişse, bu dönemde çok ağır krizler oluşabilir. Çünkü böyle durumlar içlerinde müthiş bir reddetme ve terk etme barındırırlar. Çocuklar için de böylesi daha zordur. Belirli bir düzen içinde gerçekleşen ayrılıklar ise en az yıkımı getirenlerdir. Bu eğer öncesinde planlama ve hazırlık varsa, sınırlar iyi çekilirse bu dönem daha kolay atlatılır. Bu dönem yeni bir yapı yaratmanın zorluklarını kabulde başlar; eskiden vazgeçebilmeyi, sınırları gerektiği kadar esnek tutabilmeyi ve iletişim için çalışmayı gerektirir.

Bazı araya giren değişkenler, ayrılık sürecinde yardımcı olurlar (çevredeki insanların desteği, ekonomik koşulların iyi olması gibi) veya işi zorlaştırabilirler (cinsiyet gibi). Kadınlar ve erkeklerin evliliğe dair farklı yatırımları olduğunu biliyoruz. Genelde kadınlar için anne ve eş oluşu beraber tanımlanmaktadır. Kadınlar tüm varlıklarını evliliğe yatırma, onu neredeyse tek sosyalleşme aracı olarak görme ve evliliğin yürümesinden neredeyse kendilerini sorumlu kılma eğiliminde olabilmektedirler. Dolayısı ile ayrılmayı denerlerken, farklı duygusal yaşantılar içerisinde olacaklardır. O yüzden özellikle ülkemizde sıkça kadınlarda, kendini suçlama 'başarısız' hissetmeye şahit oluruz, 'o bizi terk etti' ifadesini duyarız. Boşanan erkek ise, genelde 'çocuklarını kaybetme'

sıkıntısını yaşar. Boşanma ve yeniden evlilikler, baba ile çocukları arasındaki duygusal mesafeyi açar.

Üçüncü aşamanın bir parçası olarak ‘Sistemik yeniden tanımlanma’ gelir. Aileyi yaşam yolculuğunda hayal edersek, boşanmayı yeni bir yaşam döngüsü (Tablo 1) başlatan bir ‘kesinti’ olarak görebiliriz. Bu aşamada oluşan süreç şöyle ele alınabilir: Çekirdek aile çözülmüştür ve artık iki ‘ev’ vardır. Aile bu iki evden, ‘iki çekirdekli olarak’ yaşam yoluna devam eder. Bu karmaşık bir yeni ‘biçimdir’.

Tablo 1. Boşanan Aileler için Ek Yaşam Döngüsü
(Carter & Mc Goldrick, 2000)

AŞAMA		GEÇİŞİN DUYGUSAL SÜRECİ (Gerekli olan ön-tutum)	GELİŞİMSEL MESELELER
Boşanma	-Boşanma karar -Sistemi sona erdirmeyi planlama	-Evlilikle ilgili gerilimleri çözümediklerinin kabnlü -Sistemin tüm parçaları için anlaşmalar yapmak	-Kişinin evliliğin yürütümesindeki kendi katkılarını kabulü a-Velayet, ziyaretler ve finans kısmının üzerinde işbirliği ile çalışmak b-ve Geniş ailenin, boşanma ile ilgili tepkileri ile ilgilenmek
	Ayrılık	a-Ebeveynlik ilişkisine ve çocukların ekonomik desteğine birlikte devam etmek b-Eski eşe bağlanmanın sona erebilmesinin üzerinde çalışmak	a-Kaybın yasını yaşamak b-Evliliğe dair ve ebeveyn-çocuk ilişkilerine dair ilişkilerin yeniden yapılanması ve ayrı yaşamaya uyum c-Geniş aileler ile yeni bağlar
	Boşanma	Duygusal Boşanma üzerinde çalışmaya devam : İncinme, öfke, suçluluğun üstesinden gelme	a-Yas: tekrar bir araya gelme fantezilerinden vazgeçme b-Umutların, hayallerin ve beklentilerin evlilikten geri çekilmesi c-Geniş aileler ile bağlantıda kalabilmek
Boşanma Sonrast	Tek ebeveyn : Velayeti alan	Maddi sorumlulukları, ve eski eşle ebeveyn olarak ilişkiyi sürdürmeye ve çocukları desteklemeye dair gönüllülük	a-Eski eşle ve ailesiyle esnek ziyaret düzenlemeleri yapmak b-Kendi maddi koşullarını tekrar kurmak c-Sosyal ağını tekrar kurmak
Boşanma Sonrast	Tek ebeveyn : Velayeti almayan	Maddi sorumlulukları, ve eski eşle ebeveyn olarak ilişkiyi sürdürmeye ve çocukları desteklemeye dair gönüllülük	a-Etkili ebeveynlik için yollar bulmak b-Eski eş ve çocuklar için maddi desteği devam ettirmek c-Kendi sosyal ağını kurmak

Eğer çocuklar varsa, çiftin birbirleri ile rollerini ve ilişkilerini çocukları içine alacak ama eş rolünü dışta bırakacak şekilde yeniden tanımlamaları gerekir. Sınırlar da yeniden tanımlanır. Ancak para ve yeni aşklar konusu bunu en çok zorlaştıran ve çatışma çıkaranlardır. Belki eski çiftlerin, yeni eşleri olacaktır. Böylece sisteme, 2-3 nesillik yeni üyeler katılacaktır. Bu yeni üyeler sisteme kendi rollerini ve ilişkilerini getireceklerdir.

Çocuklar Ve Boşanma üzerine :

Çocukların boşanmadan nasıl etkilendiklerine dair sayısız araştırma vardır. Ancak bu araştırmaların bulgularının çoğu çelişkiler içerir ve birbiriyle örtüşmemektedir. Genellikle boşanmanın *herkesi aynı şekilde, olumsuz etkilediğini iddia eden çalışmaların*, klinik popülasyonlarla yapılmış oldukları ve elde edilen sonuçların genellenmesi sorunları burada da dikkatimizi çeker.

Çocuklar için boşanmanın stresli, kayıplarla karakterize olan bir dönem olduğu aşikardır (Amato,1993, Nastasi 1987, Hetherington 1979). Ancak, boşanmadan etkilenişleri çeşitli faktörlere bağlı olarak farklılıklar gösterir : Yaş, cinsiyet, başa çıkma tarzları, kendine güven, var olan sosyal ilişkiler, boşanma sonrası düzenlemeler, aile içi süreçler vb. (Hetherington, Cox & Cox, 1979) ve kriz tanımları (Peterson, 1987). Araştırmalar, azalan ebeveyn desteğinin, ev-içi denetimin, ebeveynler arası süregelen çatışmaların, maddi sıkıntıların ve ard arda gelen değişimlerin çocukları çok zorladığını ortaya koymaktadır (Amato, 2000). Ancak, boşanmadan olumsuz etkilenen çocuklar olduğu kadar, 'daha olgunlaşarak ' bu deneyimden geçen çocuklar da mevcuttur (Kurdek, 1981).

Boşanmanın çocuğa yaşına ve kavrayışına uygun bir dille anlatılması, boşanma sonrası düzenlemelerin çocuğun ihtiyaçları göz önünde tutularak yapılması ve anne-babanın çocuklarının geleceği için belirli bir anlaşma içersinde olabilmeleri çok önemli belirleyicilerdir. Tüm bu faktörlerdeki farklılıklar yüzünden, çocukların boşanmadan mutlaka belirli bir tarzda etkilendiği söylenemez (Gardner, 1970). Ülkemizde yapılan bir araştırmada da benzer biçimde çocukların boşanmaya atfettikleri anlamın, boşanma sonrası düzenlemelerin, anne-baba arasındaki ilişkilerin, ama en çok da anne-babanın çocuğu taraf: tutmaya zorlamasının veya birbirini eleştirmesinin, benlik kavramı ve depresyon seviyelerini etkilediği görülmüştür (Korkut, 1990; Scherer-Korkut 1994). Aile içindeki düzenlemelerin ve algılanan kontrolün de önemli olduğu bulgular arasındadır. Özellikle kontrolün daha fazla olduğu yani düzenlemelerin ve kuralların net olduğu boşanmış ailelerde psikolojik uyumun daha iyi olduğu anlaşılmaktadır.

Yeni yaşam şansı ve yeniden evlilik döngüsüne geçiş :

Bireyler yeniden evlenme kararı aldıklarında, bunu ailelere açıkladıklarında ve yeni ailelerini oluştururlarken yaşamlarını yeniden düzenleme anlamında önemli bir adım atmaya çalışmaktadırlar. Ancak bu aşamada duygusal gerilim yine yükselecektir. Burada, bireylerin yeniden evlenme aşamasına geçiş için yalnızca kendi korkularıyla ve çocuklarının korkularıyla - çocukların üzgün ve düşmanca tavırlarıyla başa çıkması bazen yeterli olmayabilmektedir. Kimi zaman halledilmemiş eski konular çerçevesinde geniş ailelerle ve eski eşle de mücadele etmek gerekebilmektedir. Yeni aile yapısı için, yeni rollerin ve ilişkilerin tanımlanması, aile sınırlarının artan yeni üyeleri de içine alacak şekilde genişletilmesi lazımdır (Tablo 2).

Tablo 2. Gelişimsel Açıdan Yeniden Aile Kurma:

(Carter & Mc Goldrick, 2000)

Adımlar	Gerekli Tutum	Gelişimsel meseleler
Yeni bir ilişkiye giriş	Yeterli duygusal boşanma (ilk evliliğin kaybına dair iyileşme)	Tekrar evliliğe ve onun karmaşıklığı ve belirsizliği ile başa çıkmaya hazır oluş
Yeni evliliği ve aileyi planlama	a-Kendisinin ve çocuklarının korkularını kabul etme b-Şunların karmaşıklığı ve belirsizliği için kendisine zaman tanıyıp sabır göstermek: çok çeşilli yeni roller, sınırlar duygusal konular (öfke, suçluluk, sadakat, incinmeler)	-Yeni ilişkide açıklık üzerinde çalışmak -Eski eşle ebeveynliğe dair işbirliğini planlamak -Çocuklara korkuları, sadakat çatışmaları ve iki sistemdeki üyelikleri için nasıl yardımcı olunacağını planlamak -Geniş aile ile ilişkileri, yeni eş ve çocukları içine alacak şekilde düzenlemek -Eski eşin geniş ailesi ile bağlantıları çocuklar için planlamak
Yeniden evlenme ve ailenin yeniden yapılandırılması	Eski eşe olan bağlılığın ve tam aileye dair ideallik beklentisinin nihayet bulması ;geçirgen sınırları olan yeni bir aile modelinin kabulü	-Aile sınırlarının yeni eş ve üvey ebeveyni içine alacak şekilde yeniden yapılanması -Çeşitli sistemler arasındaki bağları oluşturmak -Tüm çocukların biyolojik ebeveynleri, büyükanne-babaları ve ailenin diğer üyeleri ile ilişkileri için alan açmak -Yeni ailenin bütünleşmesini sağlamak için hatıra ve hikayeleri paylaşmak

Toparlarsak, boşanma yetişkinler ve çocuklar için belirli güçlükleri beraberinde getiren ve bu anlamda bir risk zemini oluşturan bir yaşam olayıdır. Ancak, giderek daha sıkça rastlanan boşanma aslında bir bitiş ve yok oluş öyküsü değildir ve böyle görülmemelidir. Eğer alışıldık yolun dışındaki bu zor yolculuk getireceği kendine özgü süreçler açısından iyi tanımır ve tahmin edilir olurlarsa, kişilerin başa çıkması kolaylaşacaktır. Kleist (1999) boşanmış kişilerin destek sistemlerinden ve ciddi sıkıntılar yaşamadan önce alınan profesyonel hizmetlerden son derece olumlu etkilendiklerini belirtmektedir. Gerçekten de bu süreçler hakkında bilgi ve iç görü kazanmak için ihtiyaç duyan kişiler Boşanma Danışmanlığından, psiko-eğitimsel çalışmalardan, destek gruplarından son derece yararlanmaktadır. Boşanma süreci, her halükarda uygun adımlar atıldığında, bireylerin yenilenmesi ve daha işlevsel bir düzenin kurulması için bir zemin oluşturabilecektir.

Kaynakça

- Amato, P.R. (2000).The consequences of divorce for adults and children. *Journal of Marriage & the Family*. 62, 1269-1288.
- Amato, P. (1993).Children's adjustment to divorce.Theories, hypotheses and empirical support. *Journal of the Marriage and the Famil*, 55, 23-38.
- Anderson,S.A. & Sabatelli, R.M. (2000). *Family Interaction : A multigenerational perspective*. Boston : Allyn & Bacon.
- Boşanma İstatistikleri (1998). Devlet İstatistik Enstitüsü. İnternet'ten 2 nisan 2003'te elde edilmiştir: <http://www.die.gov.tr/konular/bosanmaist.htm>
- Box, S., Copley, B., Magagna, J., Moustaki, E. (1981). *Psychotherapy with families : An analytical approach*.Boston : Routledge & Kegan Paul.
- Carr, A. (2001).*Family therapy:Concepts, process and practice*. Chichester: John Wiley& Sons.
- Carter, B. & Mc Goldrick, M. (1999). *The expanded family life circle*. Boston : Allyn and Bacon.
- Gardner, R. (1970). *The boys and girls book about divorce*. Toronto : Haddon Crafsmen, Inc.
- Glick, I & Kessler, D. (1980). *Marital and family therapy*.New York : Grune & Stratton.
- Haley, J. (1987). *Problem Solving Therapy*. San Fransisco: Jossey-Bass.
- Hoffman, L. (1981). *Foundations of Family Therapy*. New York: Basic Books.
- Hultsch, D.F.& Deutsch, F.M. (1981). *Adult Development and Aging*. New York : Mc Graw & Hill.
- Kleist,D.M.(1999). Single parent families: A difference that makes a difference?. *Family Journal*, 7, 373-379.

- Korkut, Y.(1990). *Adolescents from divorced homes:A comparison of family status and an investigation of some factors related to self concept and depression*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.
- Kurdek, L.A. (1981). An integrative perspective on childrens's divorce adjustment. *American Psychologist*, 36, 856-866.
- Minuchin, S.& Fishman, C. (1981). *Family therapy techniques*. Cambridge: Harward University Press.
- Scherer-Korkut, Y. (1994). A study with Turkish adolescents from divorced and intact families. *Der Jugendpsychologe*, 20, 3-13.

